

MIEJSCA PAMIĘCI

Radomsko

Pomnik-macewa

(na terenie dawnego getta żydowskiego)

W 65 rocznicę likwidacji
przez niemieckich okupantów
getta żydowskiego w Radomsku.
Pamiętamy
mieszkańcy miasta.
Radomsko 2007/2008

ביום השנה ה-65 לחיסולו של הגטו היהודי ברדומסק
על ידי הנאצים הגרמנים
אנו זוכרים
תושבי העיר
רדומסק השנייה

Getto Żydowskie w Radomsku

Ulica Radomska, obecnie ulica Przewodników

Widok z ulicy

BEKANNTMACHUNG

Die für den Reichsanwalt des Reichs in Radomsko am 15. Juni 1942 im Reichsanwaltschaftsamt in Radomsko eingereichte Klage des Herrn [Name] ist zurückgewiesen worden. Die Klage ist nicht begründet. Am 15. Juni 1942.

OBWIESZCZENIE

W dniu 15 czerwca 1942 roku w imieniu Niemców w Radomsku ogłoszono następujące ogłoszenie: [Text]

Ogłoszenie w sprawie polityki państwa

Widok z ulicy

Widok z ulicy

Do 1 września 1939 roku diaspora żydowska w Radomsku liczyła 9200 osób, co stanowiło prawie 40% ogółu mieszkańców miasta. 1 września 1939 roku rozpoczął się najagresywniej okres w dziejach społeczności żydowskiej. Już podczas pierwszych bombardowań miasta w dniach 1-3 września śmierć poniosła wiele osób narodowości żydowskiej, oddziały Wehrmachtu dokonywały pierwszych egzekucji na Żydach. Równocześnie władze okupacyjne przystąpiły do szeroko zakrojonych działań mających na celu całkowite podporządkowanie sobie ludności żydowskiej. Do tego celu wprowadzono tzw. samorządy żydowskie. Do tego celu wprowadzono tzw. samorządy żydowskie i Radę Starzych (Judenrat) na czele Radomszczanina Rada Starzych (Judenrat) rozpoczęła działalność w październiku 1939 roku. Jej przewodniczącym obrano Mojżesza Bergera. Skład Judenratu ulegał ciągłym zmianom.

Dla odróżnienia Żydów od Polaków zostali oni zmuszeni do noszenia opasek z gwiazdą Dawida. W ten sam sposób straszono żydowskie sklepy i warstwy; zaostrożono przepisy poprzez wprowadzenie przymusowej pracy, zniesienie zwolnień podatkowych i sprzyjanie korporacji żydowskich, sakazano obojętne oraz wzywano kości przez Żydów. Równoległe z tymi decyzjami przystąpiono do tworzenia żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej (getta), którego samowolne opuszczenie karano było grzywną, później stosowano jedynie karę śmierci.

ulica Fabiańskiego, gmach państwa

ulica Świdzińskiego, gmach państwa

Okupanci utworzyli getto w Radomsku w grudniu 1939 roku. Dzielnica żydowska obejmowała ulice: Radomską (ob. Przewodników) od nr 1 do 15 i od nr 4 do 60, Fabiańskiego od nr 1 do 9 i od 2 do 24, Świdzińskiego od nr 3 do 27 i od 2 do 48, Wpływową od nr 19 do 24 i nr 23, Rolną od nr 1 do 49 i od nr 2 do 36, Szpitalną (obecnie Wyszynkińskiego) od nr 7 do 23, Józefowicza od nr 2 do 6, Mickiewicza od nr 3 do 9 i od 2 do 6.

Wiosną 1940 roku w getcie zamieszkiwało 7000 osób. Stan liczebny radomszczanin żydowskiego getta, w związku z masowymi przesiedleniami uległ bardzo szybkiemu zmniejszeniu. Do Radomska napłynęła fala wysiedlonych z Poznania oraz z Polki.

W porozumieniu z Niemcami na terenie getta utworzono zakłady stawkowe, cholewarkowe, krawieckie, rymarskie, introligatorskie i malarskie. Istniał sterczynie, funkcjonowała kuchnia oraz szpital.

Warunki bytowe były bardzo ciężkie, starczyło się choroby, brakowało lekarstw, rzadko żywnościowe były niewystarczające.

Getto było miejscem niemieckich zbrodni. Mord dokonywano najczęściej na miejscowym kirkucie. Tu koncentrowano Żydów złapanych poza gettem, jak i Polaków, którzy im pomagali.

Getto było jedynie etapem przejściowym na drodze do całkowitej zagłady ludności żydowskiej. Jesienią 1942 roku odbyły się dwie deportacje mieszkańców getta do obozu zagłady w Treblince. Dnia 9 października zgromadzono Żydów na stadionie sportowym i po wywieksjonowaniu 328 osób do sprzątanego getta, 5000 pozostałych przeprowadzono oboczną ul. Kościelicką na rampę kolejową. Tam po 24 godzinach oczekiwania, uformowano transport, który około 8 rano następnego dnia dotarł do Treblinki.

Przebieg ulicy Fabiańskiego w kierunku getta

Wielu spośród stoczonych w nieludzkich warunkach zginęło przed dotarciem do obozu. Pozostałych 9000 Żydów (przed likwidacją getta znajdowało się w nim około 14000 osób) słurowano w synagoge i przyległych budynkach. 12 października 1942 roku, drugim transportem, w podobnych warunkach wywieziono ich do Treblinki.

Dnia 10 listopada 1942 roku skazano się rozpatrzenie władz niemieckich o utworzenie tzw. getta wsiadych. Do jego powstania doszło też w Radomsku, w części byłej dzielnicy żydowskiej, w którym zamieszkiwało 4000 Żydów. Był to miasteczko Radomsko, który uniknął deportacji. Żydzi z okolicznych wsi, a także z Zamb, Wodzisławia i Pilicy.

Podczas likwidacji getta w dniach 6 stycznia 1943 roku pozostawiono 250 młodych Żydów, których następnie skierowano do obozu pracy w Skarżysku-Kamiennym, resztę wywieziono do obozu zagłady w Treblince. Ci, którzy przed deportacją ratowali się ucieczką z getta wpadli w ręce bandamistów. 12 i 13 stycznia w Radomsku odbyła się na kirkucie masowa egzekucja 1200 pochodzących Żydów.

W okupowanej Polce Niemcy organizowali getta, obozy pracy i obozy zagłady. Nigdy nie jednak nie było getta, obozy polskie. Stworzył się w Polacy od zagłady utworzali około 6000 Żydów, najwięcej ze wszystkich narodów świata.

Widok z ulicy

Widok z ulicy

Widok z ulicy

Widok z ulicy

przedwojenna synagoga

zdjęcia: Jan Nitecki